

item in Cypro in quibus dominantur nobiles principatu despotico, vel tyrannico; unde & de insula Sicilia traduntur historias, quod semper fuit mixta tyrannorum. In partibus etiam Italiae comites, & alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico, & civili. Inveniuntur etiam apud eos quedam nomina dignitatum ex jure imperii dependentium, & supra simplicem militiam transcendentium, ut sunt valvasalli, & cathani, qui & proceres appellantur, jurisdictionem super subditos habentes; quamvis hodie per civitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valvasalli autem vocantur à valvis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatii regalis, sive imperialis, quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab universitate operum in curia principum, & strenuitate super alios simplices milites, sunt dicti, qui & proceres quasi ante alios procedentes dicuntur. *Catha* enim universale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diversas regiones, & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad presens sufficit relinqui reservando ad regimen politice, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materie: ubi de nominibus dignitatum agitur, prout patitur natura regiminis secundum diversos provinciarum mores, ut Philosophi, & historici tradunt scriptores.

DE REGIMINE PRINCIPUM LIBER IV.

CAPUT I.

De differentia inter Principatum regni, & principatum politicum, quem dividit in duos.

Constitues eos Principes super omnem terram, memores erunt nominis tui, Domine. *Psal. xliv. 17.*

Licet dominium omne, sive principatus à Deo sit institutus, ut supra est declaratum in III. Lib. diversus tamen in ipso traditur modus à Philosopho & per sacram Scripturam. Quia ergo supra in præfato jam Libro actum est de monarchia unius, puta de dominio summi Pontificis, regali, & imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus; nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, descriptum nobis in præsumptis verbis dupliciter, & quantum quidem ad modum assumendi, & quantum ad modum vivendi. Modus autem assumendi in hoc gradu electivus est in quocumque hominis genere, non per naturæ originem, ut de Regibus accidit, quod verbum institutionis importat. *Constitues, inquit, eos principes: sed addit, super omnem terram, in hoc ostendens generalem regulam in principatu politico; ut generalis sit per viam electionis, ut statuatur princeps; sed quod sit virtuosus: unde subdit: Memores erunt nominis tui, Domine, in consideratione scilicet divina, suorumque præceptorum, quæ sunt regentibus quedam recta ratio agendorum. Propter quod in Proverbiis (cap. vi. 23.) dicitur, quod mandat Domini lucerna*

est, & lux lux. Maximus etiam Valerius de Cesare dicit, quod celesti providentia virtutes per ipsum forebantur, & vitia vinciebantur. De hoc autem principatu in præfati Libro est pertractandum: quem Philosophus sic distinguit in III. Polit. & supra ostensum est in principio Libri: quia si tale regimen gubernatur per paucos, & virtuosos, vocatur *Aristocratia*, ut per duos consules, vel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulsi Regibus. Si autem per multos, veluti per consules, dictatorem, & tribunos, sicuti in processu temporis in eadem contigit urbe, postea vero senatores, ut historiae narrant; tale regimen *Politiam* appellant, à *polis*, quod est pluralitas, sive civitas: quia hoc regimen proprie ad civitates pertinet, ut in partibus Italiae maxime videmus, & olim viguit apud Athenas post mortem Codri, ut Augustinus refert de civitate Dei. Tunc enim à regali dominio destituerunt, magistratus republicæ assumentes, sicut in urbe. Sed quocumque modo dividitur contra regnum, sive monarchiam, & ipsorum oppositum contra oppositum: quia si propositum in proposito & oppositum in opposito. Et quoniam utrumque pluralitatem includit, ista duo ad politicum se extendunt, prout dividitur contra regale, seu despoticum, ut Philosophos tangit in I. & III. Politic. De hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differit à regali, sive imperiali, sive monarchico, quod ex prædictis in I. & III. Lib. aliquoties videri potest. Sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec ultra possunt procedere in prosecutione justitiæ: quod de Regibus, & aliis monarchis Principibus non convenit: quia in ipsorum pectore sunt leges recondite, prout casus occurrunt; & pro lege habetur quod Principi placet, sicut jura gentium tradunt: sed de rectoribus politici non sic reperitur, quia non audebant aliquam facere novitatem, præter legem conscripiam: unde in I. Machabæorum (viii. 15.) scribitur, quod Romani *curiam fecerunt*, & quod *quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.* Per quod habetur quod in regimine Romano à Regum expulsionem dominum fuerit politicum, usque ad usurpationem imperii, quod fuit quando Julius Cæsar prostratis hostibus, videlicet Pompejo occiso, & filiis, subjugatoque orbe, singulare sibi assumpsit dominium, & monarchiam, convertitque politiam in despoticum principatum, sive tyrannicum. Nam, sicut historie tradunt, post prædicta ad contemptum senatorum videbatur intendere. Ex quo provocati majores urbis, ipsum in capitulo viginti quatuor pugionibus perforaverunt, auctoribus Bruto, & Cassio, plurimoque senatu. Advertendum etiam hic, quod quamvis unus dominaretur singulis annis, ut in dicto Lib. Machabæorum scribitur, sicut in civitatibus Italiae etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, sed politicum appellabatur; sicut & de iudicibus Israeliticis populi accidit, cum tamen non regulariter, sed politice populum regerent, sicut dictum est supra. Considerandum etiam, quod in omnibus regionibus, sive in Germania, sive in Scithia, sive in Gallia, civitates politice vivunt; sed circumscripta potentia Regis, sive Imperatoris, cui sub certis legibus sunt stricti. Est etiam alia differentia, quia rectores sæpius exponuntur examini, si bene judicaverunt, aut reverterentur secundum leges eisdem traditas, & ex contrario subiciuntur pœnis: unde ipse Samuel, sicut in I. Regum (111. 2.) scribitur, quia populum Israeliticum ju-

judicaverat prædicto modo, tali se sententiæ exponit, assumpti in Regem Saule. *Ecce, inquit, præsto sum: loquimini de me coram Domino, & christo ejus, scilicet Saule, utrum bovem cuiusquam tulerim, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicujus manus accepi.* Sic etiam de consulibus Romanis traduntur historie: Propter quam causam accusatus Scipio Africanus ab impijs æmulis, quod pecunia corruptus fuisset, urbem reliquit. Ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella civilia: quod in Regibus, vel Imperatoribus locum non habet; nisi quod regiones interdum eis rebellant, si jura regni transcendunt, sicut in partibus Hispaniæ, & Hungariæ frequentius accidit; & inde etiam in oriente sæpius machinantur mortem dominis, ut apud Ægyptum de Soldano contingit, & in Persyde, & Assyria, de Principibus Tartarorum. Ex qua causa quia Principes sæpe efficiuntur tyranni, quedam regiones indignum judicant, ut etiam Philosophus narrat in sua Politica, quod Reges in ipsorum provinciis perpetuentur in filiis, hoc est quod filii Regum succedant in regno; sed ipso mortuo eligit Populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebat de Imperatoribus, ut supra patuit in III. Lib. & in Ægypto adhuc observatur modernis temporibus. Queruntur enim pueri elegantes in diversionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, quia sunt stature proceræ, & ad militarem disciplinam idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasijs, & disciplinis scholasticis, in civilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio, sicut traditur; & post mortem ejus, qui probati inveniuntur, ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia, sive ex tyrannide, aut fastu ambitionis. Sunt & aliæ differentie circa regimen, quantum ad tempus regiminis, & alias circumstantias, de quibus Philosophus mentionem facit in IV. Politicorum; sed ista sufficiant, & quæ dicta sunt supra in secundo, & tertio Libro.

CAPUT II.

Hic ostendit necessitatem constituendi civitatem, propter communitatem necessarium humanæ vitæ, circa quam præcipue consistit principatus politicus.

ET quia regimen politicum maxime consistit in civitatibus, ut ex supra dictis apparet: (provinciæ enim magis ad regale pertinere videntur, ut in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per consules, & tribunos, ac senatores gubernabatur orbem, ut in dicto Libro Machabæorum est manifestum, & quibusdam aliis Italiae civitatibus, quæ licet dominentur provinciis, reguntur tamen politice;) ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est ejus constituenda necessitas, & quæ ejus communis. Secundo vero quot sunt partes ejus, sive ex quibus hominum generis componitur.

Necessitudo autem apparet primo quidem considerata humana indigentia, per quam cogitur homo in societate vivere: quia ut in Job xiv. 1. scribitur, *homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miserijs, idest necessitatibus vitæ, in quibus miseria manifestatur: unde secundum naturam est animal sociale, sive politicum, ut Philosophus probat in I. Politic. & inde concluditur communitatem*

civitatis esse necessariam pro necessitatibus humanæ vitæ.

Amplius autem natura providit cæteris animalibus ornamenta, & munimenta in sui exordio: unde ex virtute naturæ æstimativa vitæ contraria, & convenientia diligit, nullo dirigente prævio, ut opus naturæ sit in eis opus intelligentiæ, sicut Philosophus tradit in I. Physic. Sed in homine non sic, immo instructore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutrimentum habet ad ista docenda.

Rursus ad idem vestes, & regumenta, quibus ornantur animalia, & plantæ statim sicut nascuntur, & homo caret, significativa sunt indigentia: pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde civitas constituitur. Propter quod Dominus ostendit in hoc lilia agri, & volucres cæli, & sic de similibus, melioris esse conditionis quam homo, referendo indigentiam ad illum magnificentem Regem Salomonem, qui tam excellenter abundavit. *Respicite, inquit, (Math. vi. 26.) volucres cæli, quia non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quomodo non laborant, neque nent.* Postea subdit: *Dico vobis, quod nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut unum ex istis;* quasi majoris fuerit indigentia quantum ad victum; & vestimenta, ac regumenta, quam plantæ, & animalia.

Amplius autem ferocitas animalium, quæ facta sunt homini nociva post lapsum Adæ, ad hoc ipsum inducit. Ad majorem enim securitatem hominis, cuiuscumque rei timende, necessaria est communitas hominum, ex quibus civitas constituitur, unde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Cain civitatem construere, ut in Genesi scribitur: unde & in Ecclesiastico (xi. 19.) dicitur, quod *edificatio civitatis confirmabit nomen.*

Rursus præter necessitatem in corpore sano sunt, & aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter subijcitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quem admodum animalia cum parantur, quibus naturæ providit ut sine hominum medicina curentur, cognoscencia per æstimativam eis inditam herbas sanativas erorundem, quæ quæcumque alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ignarus indiget medicis, medicina, (1) & hominum ministerio, quæ omnia multitudinem requirunt hominum, quæ civitatem facit; & sic idem quod prius.

Amplius autem quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum eventum, quibus relevantur in societate, unde in Eccl. vi. 10. scribitur: *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem se. Si autem fuerint duo, fovibuntur mutuo.*

Ex quibus omnibus concluditur, civitatem esse necessariam homini constituendam propter communitatem multitudinis, sine qua homo vivere decenter non potest: & tanto magis de civitate quam de castro, vel quacumque villa, quanto in ea plures sunt artes, & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus civitas constituitur. Sic enim Augustinus diffinit eam in I. de civit. Dei, quod est *multitudo hominum in uno societatis vinculo colligata.*

Advertendum autem quod superius in principio primi Libri probatum est, societatem humanam esse necessariam, & hic similiter; sed aliter, & aliter utrobique: quia ibi secundum quod ordinatur ad Principem, hic autem secundum quod partes multi-

(1) Al. & omnium.

tudinis sibi invicem sunt necessariae, propter quam causam necessario sunt instituta civitates, & castra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAPUT III.

Hic declarat hoc idem ex parte animae, sive ex parte intellectus, sive voluntatis, scilicet constitutionem civitatis esse necessariam.

NON solum autem ex parte corporis, hoc est, quantum ad sensitivam virtutem, habet persuasionem, & veritatem continet quod secundum naturam constructionem civitatis est necessaria; sed etiam ex parte animae rationalis hoc est manifestum, & tanto amplius, quanto homo, in quantum est rationalis, quod ex parte intellectus provenit, societatem magis requirit.

Circa partem autem rationalem duplex distinguitur potentia, & actus, videlicet intellectus, & voluntas. Quantum autem ad partem intellectivam duplices sunt actus, juxta quos versatur politicum regimen, videlicet speculativus, & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quae referuntur ad opus, & non ad scire tantum, sicut Philosophus dicit in 11. Ethic. ut sunt temperantia, fortitudo, prudentia, & justitia: quae quidem omnes ad alterum ordinantur, & sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur civitas, ut jam dictum est supra. Et quamvis dictae virtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum; (fortitudo enim est in irascibili, temperantia in concupiscibili, quae ad partem sensitivam pertinent); participant tamen rationem in quantum regulantur ab ipsa, unde prudentia est ipsarum directiva. Est enim prudentia recta ratio agibilium, ut Philosophus dicit in 11. Ethicor.

Amplius autem, & ipsa sacra Scriptura dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de ipsis virtutibus dicit in Lib. Sapient. (viii. 7.) loquens de eo quod sobrietatem, & sapientiam docet, justitiam & virtutem: quibus utilis nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarum virtutum. Habeo, inquit, per haec, videlicet scientiam, sive experientiam harum virtutum, claritatem ad turbas, & honorem apud seniores; & multa alia ibidem subduntur quae ad multitudinem hominum pertinent. Sed de speculativo intellectu adhuc est manifestum: quia ut vult Aristoteles in 11. Ethic. homo maxime ex doctrina argumentum accipit, & scientiae generationem, & experimentum indiget, & tempore: quae omnia respiciunt hominum multitudinem, ex quibus civitas constituitur.

Rursus. Duo sunt disciplinabiles sensus, ut tradit Philosophus de sensu, & sensatio, vis videlicet, & auditus. Auditus autem multitudinem respicit. Ergo idem quod prius.

Præterea. Philosophus dicit 1. Metaph. quod sapientis est ordinare. Ordo autem multitudinem requirit: est enim ordo, ut Augustinus dicit de civ. Dei, partium, disparitumque sua cuique tribuens dispositio: quod sine multitudine esse non potest.

Amplius autem & ipsa loquela, quae manifestativa est cordis, ad partem intellectivam pertinet, ut Philosophus dicit, & ad alterum ordinatur: propter quod in Eccli. x. 32. scribitur: Sapientia abscondita, & thesaurus invidiosus: quae utilis in utrisque. Hoc idem & de scriptura dici potest, quia respicit multitudinem, sine qua nec fieri, nec explanari valerit.

Sed ex parte voluntatis, quae potentia rationalis ponitur à Philosopho, hoc idem dici potest. Duae enim sunt virtutes in ipsa quae ad alterum ordinantur, ac multitudinem requirunt. Una quidem est justitia, quam respectu voluntatis jus gentium sic diffinit: *Justitia est constans, & perpetua voluntas jus suum unicuique tribuens*: quae quidem sive legalis, quae dominum justum vocatur à Philosopho, sive distributiva, sive commutativa, quae partes justitiae omnes sunt, politice in civitatibus sunt praecipue necessariae, immo sine eis exerceri non possunt, ut Philosophus tradit in v. Ethic. nec etiam ipsae civitates conservantur. Per quod concluditur civitatis constructionem esse necessariam secundum naturam respectu talis virtutis. Secunda vero quae in voluntate ponitur, & ad multitudinem refertur, est amicitia, quae principaliter communitatem requirit multitudinis, & sine ea non est ista virtus, de qua Philosophus dicit in 11. Ethic. quod maxime est necessaria ad vitam humanam, eo quod nullus eligeret vivere sine amicis: unde idem Aristoteles connumerat utilitates istius virtutis, ad ostendendam ipsius necessitatem, semper tamen respectu multitudinis. Primo quidem in fortunatis, quia in talibus recurrit ad amicos. Item in fortunatis, quia per amicos conservantur: unde praecipue opus habent amicos, qui divitias possident, & sunt in principibus, ut Philosophus idem ait. Amicis autem indigent juvenes, ut relinquantur à concupiscentiis, & ad non peccandum; senes vero ad famularum, & sic de singulis generibus hominum. Per quae colligitur communitatem multitudinis hominibus esse necessariam secundum naturam, & per consequens constructio civitatis: in qua si amicitia vigeat, & nutriatur concordia, civitas quamdam causat harmoniam, & animae suavitatem, ut Augustinus de civ. Dei dicit Lib. II. ex summis videlicet, infimis, & mediis ordinibus, quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit Ps. cxxxiii. 1. *Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum!* Idem etiam Augustinus duas constituit civitates in dicto Libro secundum duos amores.

Præter hæc vero est alia ratio ad ostendendam communitatem multitudinis hominum esse necessariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera sua multitudini, ut molestum sit eidem aliquod virtutis agere absque hominum societate: unde Tullius dicit in Lib. de amicitia, quod natura nihil solitariam amat. Verum est enim quod ab Archita Tarantino, ut opinor, dicere solitum esse, à senibus nostris audiri: si quis in caelum ascendisset, naturamque mundi, ac siderum aspexisset, pulcherrimum insuavem illi sine amico, vel socio admirationem fore. Ipsae etiam divitiae nisi effuse in multitudine non clarescunt, ut Boetius dicit.

Pater igitur hominem sive ex parte corporis, sive parte sensitivae, sive considerata sua rationali natura, necesse habere vivere in multitudine. Ex qua parte necessaria est secundum naturam constructio civitatis: unde Philosophus dicit in 1. Politic. quod natura quidem omnibus inest ad talem communitatem, qualis est civitatis communitas. Et quamvis primos institutores civitatum malos homines Scriptura referat, ut Cain fratricidam, Nembroth oppressorem hominum, qui edificavit Babylonem, Assur, qui edificavit Ninivem, ut in Genesi scribitur, à Nembroth fugatus: moti tamen fuerunt ad constituendum civitates propter hominum commoditates jam dictas, terroremque tamen in suum dominium, pro quo conservando necessaria erat in multitudine congregatio.

CA.

CAPUT IV.

De communitate civitatis, in quo consistat, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis, & Platonis, quam hic Auctor declarat.

Abita igitur necessitate constituenda civitatis propter communitatem hominum, nunc quaerendum videtur in quo sistat ista communitas. Circa quod diversi Philosophi, & sapientes, diversas constituerunt politias respectu communitatis, ut Philosophus refert in sua Politica: ubi primo narrat opinionem Socratis, & Platonis in 11. Politic. quod communitatem ponerent in sua politia quantum ad omnia, ut videlicet omnia essent communia, tam divitiarum, quam uxores, & filii, moti quidem ex bono unionis in communitate, per quam respublica commendatur, & crescit.

Amplius autem cum bonum sit diffusivum, & sui communicativum, quanto res communior est, tanto plus de bonitate habere videtur. Ergo omnia communicare plus habet de ratione virtutis, & bonitatis.

Præterea. Amor est virtus unitiva, ut Dionysius tradit. Ubi est ergo unionis major ratio, ubi plus vigeat virtus amoris, qui civitatem constituit, & conservat, ut Augustinus dicit, & dictum est supra: Ergo omnia habere communia, tam divitias, quam uxores, & filios, habet rationem majoris bonitatis.

Hæc autem rationes sunt, & multæ aliæ quas Philosophus refert juxta opinionem Socratis, & Platonis, licet non per eadem verba, sed à sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitates dictorum Philosophorum, quia fuerunt homines virtutibus dediti super omnes Philosophos, eo quod solas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem communitatem eos posuisse eo modo quo Aristoteles videtur eis imponere in prædicto Libro, quia hoc videtur magis bestiale quam humanum, feminas scilicet esse communes quantum ad mixtionem carnis: unde & sacra Scriptura matrem separat à filiis, & filiam à patre, & virum uxori conjungit, ac solum cum sola distinguit in conjugio in primo hominis præcepto: propter quod in Genesi (11. 24.) dicitur: *Quamobrem reliquit homo patrem, & matrem, & adheret uxori suae: & erunt duo in carne una.* Non autem dicit plures. Sed & de filiis est impossibile, quia in actu generationis duo semina non conveniunt, sed unum solum ex parte viri. Propter quod ipsa etiam animalia suos cognoscunt quanto tempore est necessarium ad nutrimentum filiorum, ut in pulvis avium maxime contingit, antequam advolescant possunt. Quod ergo dicamus dictos Philosophos minus compositos animalibus, videtur absurdum, qui ad componendos mores, corrigendosque rotam suam struxerunt Philosophiam, ut Augustinus tradit de Socrate 111. de civit. Dei: cujus doctrina Plato ejus discipulus fertilissime sortitus est, ut Valerius Maximus scribit: qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis, & à juvenibus studiosis certatim quaereretur Athenis, in Ægyptum descendens à sacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros caelestium rationum observare percepit, & in Italiam peragrans ab Archita, & Arione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo, & tantis viris talem politiam attribueri, unde ordo destrueretur naturæ, non est sine admiratione. Sed & ipsi commen-

tatores Aristotelis hoc eidem attribunt, quod non plene reterit aliorum opiniones, & praecipue Socratis, & Platonis, sicut Eustratius dicit super 1. Ethic. circa ideam bonitatis, & Simplicius in fine primi de caelo de generatione mundi. Augustinus autem in 11. de civit. Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passionem animi, quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in sapientem non cadent, ut idem Aristoteles in 11. Ethic. præfatio imponit Philosopho. Et tamen Augustinus idem dicit esse falsum, ex sententia Auli Gellii in Lib. noctium Atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. Quia ergo dicti Philosophi virtutibus erant præditi, & ad hoc sollicitabatur eorum conatus; virtus autem amoris ad patria nobis cum proximo præcipitur: (*Diliges, inquit Salvator (Matth. xxii. 39.) proximum tuum sicut te ipsum*; cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad concives amorem, per quem civitas proficit, communitatem posuerunt in uxoriibus, & filiis in dilectione mutua; sed in possessionibus in communicatione necessaria. Quia *Si quis viderit fratrem suum necessitatem habere, & clausit visceribus suis ab eo, quomodo amor Dei manet in eo?* (1. Joan. 111. 17.) quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, sive divitiarum contemptivi erant, ut de Socrate refert Hieronymus.

Per hoc autem patet responsio ad objecta. Quia unio, & amor habet gradum in inferioribus entibus: quoniam perfectior est unio in corpore animato, si in diversis organibus virtus animæ diffundatur ad diversas operationes unitas in una substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quam in animatis quæ habent solum sensum tactus, ut sunt vermes, & quædam animalia quæ Aristoteles vocat in 11. de Anima animalia imperfecta. Propter quod & Apostolus comparat corpus mysticum, id est Ecclesiam vero corpori, & naturalis, in quo sunt membra diversa sub diversis potentis, & virtutibus, in uno principio animæ radicatis: unde & unionem allegatam reprobat Apostolus in 1. epistola ad Corinth. (xii. 17.) dicens: *Si totum corpus oculus, ubi auditus? Et si totum auditus, ubi odoratus? quasi necessarium sit in qualibet congregatione, quæ præcipue est civitas, esse distinctos gradus in civibus quantum ad domos, & familias, quantum ad artes, & officia; omnia tamen unita in vinculo societatis, quod est amor suorum civium, ut dictum est supra, & de quo etiam Apostolus dicit ad Coloss. Cum enim connumerasset quædam opera virtuosa, ad quæ cives ad invicem obligantur, statim subdit: *Super hæc autem omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectiōnis, & pax Christi exulet in cordibus vestris, in qua vocati estis in uno corpore, distincto videlicet per membra juxta civium statum. Ex qua diversitate artium, & officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto civitas redditur magis famosa: quia si scientia humanæ vite, propter quam necessaria est constructio civitatis, magis reperitur in ea.**

Quod si forte allegatur de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt communia, non importat legem communem, quoniam status eorum omnem modum vivendi transcendit. Ipsorum enim politia non ordinabatur ad uxores, & filios, sed ad civilitatem celestem, in qua neque nubent, neque nubentur, sed sicut Angelus Dei; sed quantum ad divitias bona erant communia: quod solum perfectiorum est, ut Dominus dicit in Evangelio. *Si vis, inquit (Matth. xix. 21.) perfectus esse, vende, & vende omnia quæ*

Ddd ha

habes, & da pauperibus, & xvi. sequere me. Hoc & Socratici fecerunt, & Platonici, sicut contemptivi rerum temporalium, ut de Platino scribit Mercurius Trismegistus, & Macrobius super somnium Scipionis. In ceteris autem civibus communis status expedit possessiones habere distinctas ad vitanda litigia, sicut (1) etiam de Abraham, & Loth scribitur in Genesi (xlii. 8.) Cum enim conventio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregum: *Ne, quaso, dixit Abraham ad Loth, sit iurgium inter me & te, & pastores meos & tuos: fratres enim sumus. Ecce universa terra coram te est. Si ad sinistram ieris, ego dextram aenebo; si dextram elegeris, ego ad sinistram pergam.* Per quod habemus, quod inter civis expedit ad societatem servandam, ipsorum civitas esse distinctas, & sic patet responsio ad praedicta.

CAPUT V.

De opinione Socrati, & Platonis circa mulieres, quomodo sint exponenda rebus bellicis.

SED ad eandem politiam reddeundo praedictorum Philosophorum, quaedam alia Aristoteles eisdem attribuit in praefato Libro, quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos, quia videmus in avibus rapacibus ferocires esse foeminas, & efficacius pugnare: hoc idem & de bestiis liquet, sicut praecipue in ferocibus animalibus est manifestum.

Amplius autem corporale exercitium confert foeminis, quantum ad virtutem corporis, & fortitudinem, sicut in ancillis familiarum, & mulieribus rusticanis est manifestum, quia fortiores sunt, & saniores. Virtus autem proprium est quod bonum faciat habentem, & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasiis, ac rebus bellicis magis confortatur foemina virtus, congrue opera bellica videntur eisdem competere.

Amplius autem proportio qualitatrum primarum ad hoc idem inducit, ut calidi & humidi, frigidi & siccissimi: ex quibus ad medium deductis, fortificatur mixtura in sua virtute. Sic enim videmus ligna viridia, ex quo in eis humidum est consumptum, & ad medium deductum, quod fortius ardent. Sic etiam videmus in avibus rapacibus, quod foeminae ratione sui motus sunt fortiores naturae, & majoris corpulentiae. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, per motum consumitur, & venit ad temperamentum, & vires recipit.

Hujus autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in oriente, & quasi totam Asiam, tertiam partem orbis, subjugarunt sibi, ut historiae narrat, quae de Scythia orientibus traxerunt originem: unde & apud ipsos Scythas, de quibus descendunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti fore fuerunt praefati Philosophi in constitutione politiae, mulieres fore ad opera bellica exponendas.

Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Una quidem est Aristotelis in II. Politicorum: quia non esse eadem ratio de animalibus, & hominibus, eo quod animalia non subjiciuntur dominio economico; solus autem homo gubernationi intendit familiae. Quae quidem fieri non potest, ubi mulieres exponerentur armis: quia

(1) Al. enim & de Abraham.

sicut in politica officia sunt distincta, ita & in oeconomia, ut paterfamilias ad exteriora negotia intendat, mulieres autem ad intrinsecos actus familiae. Cujus quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanae republicae, quae, ut tradunt historiae, duos habebat consules: unus intendebat bellicis rebus, alter rempublicam gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur: in quorum regno, seu monarchia duae erant Reginae, sive Monarchae, quae sic distinguebantur in officiis, sicut de Romanis Consulibus est dictum.

Secunda ratio sumitur ex ipsa membrorum mulierum ineptitudine ad pugnandum. Sic enim Philosophus distinguit de gestis animalium inter masculinum & foeminam, quia masculus habet superiora membra grossiora, brachia, manus, nervos, & venas, ex quibus vox grossior generatur; nates vero, & ventrem, & alia circumstantia subtiliora: mulieres autem est converso; & hoc ut in actu generationis sint aptiores. Amplius autem & mammillas ad nutriendam prolem, quae omnia sunt impediunt pugnare: unde & de Amazonibus scribitur, quod puellis mammillas amputabant dexteris, sinistras autem comprimebant, ne impedirentur ad sagittando.

Tertia ratio sumitur ex dispositione animae. Tradit enim Philosophus de gestis animalium, quod mulier est masculus occasionatus: unde sicut deficiit in complexione, ita & in ratione. Et inde est quod propter defectum caloris, & complexionis sunt pavidae, & moris timidae; quod in bellis maxime fugiendum est. Propter vero defectum rationis, carent astutiis bellicis, quibus pugnantes ut plurimum sunt victores, sicut Vegetius tradit de re militari: unde tradunt historiae, quod Alexander quibusdam astutiis, & blanditiis devicit Amazones, magis quam bellandi fortitudine: quarum regnum temporibus ejus fortissimum, & potentissimum erat in Asia.

Quarta ratio sumitur ex periculo commercio viri & mulieris: quia actus veneris corrumpit aestimationem prudentiae, ut tradit Philosophus in VII. Ethic. & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus enervatur: unde ferunt historiae Julium Caesarem, cum bellum immineret, jusse suas omnes delicias separari a castris, & praecipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum, cum Lydos superare non posset, quia fortissimi erant, & ad labores assueti, tandem per ludos, & usum veneris ibidem constitutos virtute, & fortitudine enervatos perdidit. De ipsis insuper Romanis antiquis sic scribit Vegetius in principio primi Libri: *ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voluptatibus, nullisque deliciis frangebantur.* Quid plura? quia etiam equi fortissimi, qui alias sunt audacissimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex praesentia equae distrahantur ad pugna. Propter hanc ergo causam ipsae Amazones, ut historiae narrat, nullum virum in sua recipiebant acie.

Paet igitur ex jam dictis mulieres ad rebus bellicis excludi debere.

Quod autem tertio objicitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum habere, si sola fortitudo esset causa victoriae, & aptitudo membrorum esset in foeminis ad pugnandum, sicut in viris, cuius contrarium est probatum. Et praeterea natura mulieris est ad viro pati, & non agere: pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis, qui solus, si laudabiliter exerceatur, meretur coronam.

dicendum est ergo simpliciter, mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quiescere, curam gerere rei familiaris, ut dictum est supra: unde & Salomon in fine Proverb. fortitudinem mulieris commendat, speciale de ipsa componens canticum, sub litteris Hebraici alphabeti, ac totum circa

CAPUT VI.

Assumit alteram partem, quod non est convenientis mulieris exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta in contrarium facta.

SED quia motivum dictorum Philosophorum probabilitatem habuit, sicut in argumentis apparet; solvenda sunt ipsorum rationes, & cum reverentia pertractanda. Quod enim ponitur exemplum de avibus rapacibus, & quibusdam bestiis, quod audaciores, & fortiores sunt foeminae ad pugnandum, & capiendum praedam: ergo similiter erit in mulieribus: ad hoc est responsio, quia non est simile de avibus, & bestiis, & mulieribus. Ut enim dictum est supra, homo naturaliter est civilis, & oeconomicus, & in gubernatione suae familiae proprius actus est mulieris sive in nutritione filiorum, sive in honestate servanda in domo, sive in provisione victualium: quae omnia fieri non possent, si rebus bellicis intenderent. Et propter hanc naturam ipsam sic disposuit, ut ab ipsa pugnandi occasio tolleretur: quia, ut Philosophus vult in Libro de animalibus, mulieres debiliora habent corpora quam viri, & sunt minoris caloris, & sola illa membra grossiora in eis videmus quae ad actum ordinantur generationis, & gestum, ut venter, & nates, ac ad nutrimentum mammillae. Omnia autem alia habent subtiliora, & debiliora quam viri, & minus nervosa, in quibus fortitudo consistit, ut sunt pedes, & crura, manus, & lacerti, & sic de singulis membris, ubi fortitudo fundatur, ut dictum est supra.

Quod vero dicitur, quod fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verum: ergo pugnare expedit eis: ad hoc responderi potest, quod sola fortitudo non sufficit ad vincendum in pugna, ut probat Vegetius de re militari in principio; sed astutia bellandi, quia mulieres carent. Rudis enim, & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autem brevitatis corporum Romanorum adversus Germanorum proceritatem prevaluit, ut ibidem dicitur. Et propterea mulieres non debent actibus exponi ex quibus à virtutibus excludantur; quod contingit, si rebus bellicis deputentur, propter incentivum libidinis quod in eis est & respectu sui, & ex consorcio viri: propter quod natura mulieris multa frenata providit, ut est verecundia, quae est praecipuum vinculum ejus, ut Hieronymus scribit ad Cellantiam virginem, talaris vestes, annulus in digito, servitius viri: sic enim Scriptura sacra (Gen. 111. 16.) testatur: *Quoniam sub viri potestate eris.* Bellicis autem rebus intendere in republica libertatem meretur, unde & militibus jura gentium speciales apices privilegiorum concedunt.

Quod autem tertio objicitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum habere, si sola fortitudo esset causa victoriae, & aptitudo membrorum esset in foeminis ad pugnandum, sicut in viris, cuius contrarium est probatum. Et praeterea natura mulieris est ad viro pati, & non agere: pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis, qui solus, si laudabiliter exerceatur, meretur coronam.

Dicendum est ergo simpliciter, mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quiescere, curam gerere rei familiaris, ut dictum est supra: unde & Salomon in fine Proverb. fortitudinem mulieris commendat, speciale de ipsa componens canticum, sub litteris Hebraici alphabeti, ac totum circa

eam ad domesticam referens actionem. *Mulierem, inquit (Prov. xxxi. 10.) fortem quis inveniet? Procul, & de ultimis finibus pretium ejus; quasi multum sit reverenda, si habeat quae sequuntur. Unde primo ponitur artem filandi. Quaesivit, inquit, lanam, & linum, & operata est consilio manuum suarum; per hoc volens ostendere, quod istud sit proprium earum officium: propter quod & in gestis Caroli Magni scribitur, quod filabus suis, quas intime dilexit, colo, & fuso mandavit insistere, & operosas esse. Uterius Salomon subjungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domesticam domum, ut est filiorum curam habere, familiam dispensare, suae domi providere, amicos viri sui honorare, ac defectus ejus supplere: quae sunt propriae operationes conjugis, & ad bona matrimonii pertinentes, ut de Abigail uxore Nabal Carmeli scribitur, sicut patet in I. Regum. Sed quia talis sollicitudo multas habet perturbationes, ut de Martha dicitur in Luca (x. 41.) *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima; cum talia sint obiectum virtutis, & fortitudinis: ideo dicitur Sapiens talem mulierem fortem vocat, non quidem fortitudine ad opera bellica, sed ad patienter gubernandam familiam, ut superius est ostensum.**

CAPUT VII.

Refert aliam opinionem dictorum Philosophorum quantum ad principatum, quem volebant esse perpetuum: circa quem disputat ad utramque partem.

EST autem & alia conditio quam Philosophus in II. Polit. attribuit politiae dictorum Philosophorum, videlicet magistratus ad regimen juxta morem Aethiopiae regionis, cuius caput sunt Aethiopes, post mortem videlicet Codri Regis: quos quidem magistratus Romanae republicae senatores vocabat. Hos praefati Philosophi voluerunt esse perpetuos, & quoscumque officiales in sua politia constitutos: quorum motivum fuit imitatio naturae, ut Aristoteles eis imponit. Videmus enim in terra quod partes ejus eodem modo semper se habent, ut in mineris contingit: quia minera auri in eadem parte terrae semper generatur, & minera argenti argentum: unde in Job xxv. 11. r. dicitur: *Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo constitatur.* Ex hoc ergo principio sic concludunt, quod si locus auri nunquam mutatur, & argenti, ut fiat locus plumbi, vel ferri; nec locus plumbi, vel ferri, ut fiat locus auri, vel argenti: sic & in principibus contingere debet: quia nec principes, nec sui officiales mutari debent, ut fiant aliquando subditi, vel quod subditi fiant officiales, vel principes: quia ars imitatur naturam in quantum potest.

Amplius autem ad hoc idem probandum sic argumentum assumi potest. Quia, ut Philosophus dicit in principio suae Metaph. experientia facit artem, & in experientia casum; & Vegetius de arte militari, *Scientia, inquit, rei militaris nutrit audaciam. Nemo enim facere metuit quod se bene didicisse confidit.* Ex his autem arguitur, quod si fiat mutatio rectorum, vel Principum, seu magistratuum, interdum assumitur in expertus, ex quo multi contingunt errores in politia.

Rursus ad idem. Talis vicissitudo regimini derogat, ut dictum est supra in II. Libro: quia datur occasio subditi non obedientiae ex spe evadendi manum principis, vel veniendi ad dictum principatum: & sic

motivum dictorum Philosophorum, Socratis videlicet, & Platonis, videtur consonum rationi.

Sed è converso fuit motivum sapientum urbis, si ve Romane republicae: quia post expulsionem Regum statuerunt consules: unde in I. Machab. (viii. 16.) scribitur inter alia commendabilia de Romanis, quod committunt uni homini magistratum suum per singulos annos dominari universae terrae suae, & omnes obediunt uni. Causam autem assignant historiae, ut nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Quam quidem causam Philosophus etiam tangit in II. Politic. quia mutare aliquando principatum, ac dignitatem, magistratus personis idoneis distribuere, causa est majoris pacis in civitate, & in politia quacumque.

Alia autem causa assumitur ex uno principio Philo-
sophos. V. Eth. ubi dicitur, quod principatus virum ostendit. Contingit enim interdum personam assumptam ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu suo; sed postquam statum principatus accepit, elevatur in superbiam, & tyrannus efficitur, sicut accidit de Saule, de quo dicitur in I. Reg. quod quando assumptus est in Regem, inter filios Israel non erat melior vir illo, & solis duobus annis in sua permansit innocentia. Postquam autem factus tyrannus, & Deo inobediens, dicitur est ei per Samuelem (ibid. xv. 23.) Quia abiecasti sermonem Domini, & non obedisti voci ejus, abiecit te Dominus ne sis Rex.

Amplius autem gradus quidam est in natura hominis quantum ad virtutes, & gratias. Quidam enim sunt ad subjectionem dispositi, sed ad regimen minus valent; quidam autem è converso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus assumptus, & male regens, si perpetuetur cum principatu, est causa scissurae (1) in civitate, conveniens est mutare rectores.

Rursus. Appetitus honoris inest homini: unde Valerius Maximus dicit, quod nulla est tanta humilitas, quae hac dulcedine non tangatur: & hinc sequitur aliud, scilicet quod est superioris impatiens. Dare ergo principatum uni soli est causa seditionis in multitudine. Et ista est etiam ratio Aristotelis in II. Polit. ubi dicit, quod Socrates semper facit eosdem principes, quod seditionis est causa apud nullam dignitatem possidentes. Videntes enim se omnino sicut carere, si contingat eos esse viriles, & animosos, ad discordias nituntur civium. Propter quod Valerius Maximus refert de Fabio duce Romano Lib. X. de quo dictum est supra, quod cum saepius consulatum habuisset, & in sua progenie tanta dignitas à longo tempore per successionem continuata esset, id egit cum populo ut aliquando vacationem ejus honoris Fabiae genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua secundum merita unicuique civi vicissim distribuuntur honores, ut antiqui fecerunt Romani, quam etiam Philosophus magis commendat.

CAPUT VIII.

Hic declarat melius esse in politia non perpetuare rectores; & respondet ad partem oppositam: ubi etiam dicit nullum in Lombardia habere dominium, nisi per viam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto.

SED quod pro se inducunt de mineris praefari Philosophi, non habet similitudinem, si ve necessitatem in arguendo, eo quod mineræ sive auri, si ve

(1) Al. in civitatem. (2) Al. imitetur. (3) Al. imbuerunt.

argenti, si ve cuiuscumque metalli recipiunt impressionem à corpore celesti, quæ est ad unum determinata: unde sicut ficulnea semper ficus producit, & non alium fructum propter eadem principia quæ sunt in ipsa, & mediane influentia celesti; ita & eadem pars terræ sic disposita ut sit minera auri, semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quæ sideribus non subijcitur, ut Ptolomæus probat in Genitologio, quia volubilis est: unde actus humani ponuntur à Philosopho in Ethicis de contingenti materia, & inde variantur de bono in malum, & è converso; & ideo perpetuo est periculosa.

Sed quod postea dicitur de experientia, hoc supponi debet, ut eligatur expertus qui possit, & sciat regere, & cives dirigere ad virtutem: alias si eligitur unus insufficientis pretio, vel amore, jam politia est corrupta. Formam enim eligendi tradit ille Jetro Moysi cognato suo, ut in Exod. (xviii. 21.) scribitur loquens de principibus, & assessoribus populi. Provide, inquit, viros potentes de omni populo, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam; & constitue ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui judicent populum. Philosophus etiam in V. Ethic. dicit, quod non sinimus hominem principari, in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem: quia si aliter fiat, assumptus ad principatum dat sibi plus de bonis, & tyrannus efficitur.

Quod autem inducitur ultimo de derogatione regiminis, si principatus (2) immuetur, hic attendendum est, sicut tactum est supra in II. Lib. quod regiones diversificantur quantum ad homines & in complexione, & in modo vivendi, sicut cætera videntia secundum aspectum cæli, ut Ptolomæus tradit in Quadripartito. Si enim plantæ transferuntur ad aliam regionem, ad ejus naturam convertuntur: simile est de piscibus, & animalibus. Sicut ergo de vivibilibus, ita & de hominibus. Gallici enim, qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicant Siculorum: quod quidem apparet, quia, ut narrat historiae, jam ter est populata dicta insula de præfata gente. Primo enim tempore Caroli Magni; secundo ad trecentos annos tempore Roberti Guiscardi; & temporibus nostris per Regem Carolum: qui jam (3) induerunt ipsorum naturam. Hoc ergo supposito dicendum est, quod regimen, & dominium ordinari debet secundum dispositionem gentis, sicut ipse Philosophus in Politicis tradit. Quædam autem provincie sunt servilis naturæ; & tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico etiam regale. Qui autem virilis animi, & in audacia cordis, & in confidentia suæ intelligentiæ sunt, tales regi non possunt nisi principatu politico; communi nomine extendendo ipsum ad aristocraticum. Tale autem dominium maxime in Italia viget; et minus subijcibiles fuerunt semper propter dictam causam. Quod si velis trahere ad despoticum principatum, hoc esse non potest nisi domini tyrannizent. Unde partes insulares ejusdem, quæ semper habuerunt Reges, & principes, ut Sicilia, Sardinia, & Corsica; semper habuerunt tyrannos. In partibus autem Liturgiæ, Emiliæ, & Flaminia; quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere potest perpetuum, nisi per viam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto, qui tamen temperatum habet regimen: unde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis. Quod enim dicitur derogare politia, non est verum, si eligatur idonei: alias

alias, ut dictum est, corrumpitur politia. Idoneos autem Aristoteles tradit in Politicis Lib. IV. mediores civitatis, hoc est nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferioris conditionis, quia statim democratizant. Cum enim sit in alto considerant, sui immemores, & sicut ignari regiminis, in erroribus barathrum submergantur, vel de improvida cura ad subditos, vel præsumptuosa audacia ad aliorum gravamina: unde & politia corrumpitur, & inquietatur. Assumendi igitur sunt rectores vicissim in politia, si ve Consules, si ve magistratus vocentur, si ve quocumque alio nomine, dummodo idonei reperiantur. Amplius autem nec periculum imminet, quia judicant secundum leges eis traditas, quibus sunt per juramentum astricti: unde non est materia scandali puniendo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutæ. Rursus nec dominio derogat, si leviter puniat secundum naturam gentis subjectæ: quia aliquando in talibus regionibus melius politia servatur dissimulando culpam, vel dimittendo poenam. In quo facta virtus (1) epicætiæ, de qua Philosophus loquitur in V. Ethic. videtur locum habere, quæ justum legale diminuit. In quo etiam regimine regulæ illius summi pastoris sunt attendende, videlicet B. Gregorii in registro, & pastoralis, in quibus modum correctionis tradit secundum personarum statum, & qualitatem.

CAPUT IX.

Hic disputat de communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidam Philosophi nomine Phelæas dicit debere adæquari in omnibus; & quod est falsum quod Licurgus Philosophus sensit.

ET quia opiniones dictorum Philosophorum versabantur circa communitatem possessionum, congruum videtur de aliis dicere qui circa ipsas suam constituerunt politiam. Duo enim fuerunt Philosophi, qui considerantes litigia generari in civitatibus ex eo quod unus abundat, & alter caret, voluerunt in sua politia adæquare in civitatibus suis possessiones. Unus fuit Phelæas Caledonius, de quo Philosophus loquitur in III. Polit. alter fuit Licurgus Spartanorum Regis filius, qui Lacedæmonis jura constituit, ut tradit Justinus, ut æquata possessio neminem potentiorum altero redderet. Modus autem, quem teneri voluit Phelæas in adæquando, narratur à Philosopho, ut fieri videlicet in ipsa constitutione civitatis, habita consideratione multitudinis civium, & camporum: alias difficile iudicabat: & ut hoc perseveraret, ordinabat matrimonia contrahi inter majores, & minores: & sic per hoc tollebantur jurgia, (2) movebantur injuriæ, auferebantur arrogantia, vel superbientia materia. Ad hoc etiam movebat exemplum in aliis politis. Quia ubi est bonorum temporalium inæqualitas, contingit saepius perturbatio: ibi enim est invidendi occasio; inde cupiditas oritur, quæ, juxta Apostolum, radix omnium malorum est. Ipse etiam Licurgus propter hanc causam in legibus quæ Lacedæmonis tradidit, pro ipsorum conservanda politia, artificiales subtraxit divitias, sine numismata in commutationibus rerum venalium, in solis naturalibus divitiis tales permutationes relinquentes.

Sed hanc positionem Philosophus reprobat in II. Polit. ostendens hanc adæquationem omnino impossibilem, & per consequens contra rationem. Et pri-

mo ex parte humanæ naturæ, quæ non semper in familiis multiplicatur æqualiter: quia contingit unum patremfamilias habere multos filios, alium autem nullum. Quod ergo isti duo haberent æquales possessiones, esset impossibile: quia una familia deficeret in victualibus, altera superabundaret; & hoc esset contra provisionem naturæ: quæ quæ familia plus multiplicatur in prolem, amplius dedit ad firmamentum politia: propter ipsius augmentum, nam quæ in generatione prolis deficit; & quodam jure naturæ magis meretur à republica, si ve politia provideri.

Amplius autem. Natura non deficit in necessariis ut dictum est supra. Ergo nec ars, quæ civilis est regiminis. Sed hoc contingit, si in familiis adæquantur possessiones, quia videlicet cives moriuntur penuria, unde politia corrumpitur.

Non tantum autem ex parte naturæ humanæ sequitur inconveniens adæquare possessiones, sed etiam ex gradu personæ. Est enim differentia inter cives, quemadmodum inter membra corporea, cui politia est super comparata. In diversis autem membris virtus diversificatur, & operatio. Constat enim quod majores expensas cogitur facere nobilis quam ignobilis: unde & virtus liberalitatis in Principe magnificentia vocatur propter magnos sumptus. Hoc autem fieri non posset, ubi possessiones essent æquales: unde & ipsa vox evangelica testatur de illo patrefamilias, si ve rege qui perire profectus est, qualiter servis suis bona distribuit, sed non æqualiter; immo uni dedit quinque talenta, alteri duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem.

Amplius autem nec ipse ordo naturæ hoc paritur, in quo divina providentia res creatas in quadam inæqualitate constituit si ve quantum ad naturam, si ve quantum ad meritum. Unde ponere æqualitatem in bonis temporalibus, ut sunt possessiones, esse ordinem in rebus destruere, quem Augustinus respectum inæqualitatis diffinit de civitate Dei: est enim ordo parium, & disparium rerum sua cuique tribuens dispositio. Et ex hoc Origenes in Periarchoi reprehenditur, quia omnia dixit æqualia ex sui natura, sed facta sunt inæqualia propter defectum sui, hoc est propter peccatum. Non ergo ex adæquatione possessionum vitantur litigia, quin potius augmentantur, dum in hoc destruitur, si ve tollitur jus naturæ, quando subtrahitur indigentibus qui plus meretur.

Item quia contra rationem est esse omnia æqualia in politia, cum omnia Deus instituerit in numero, pondere, & mensura, ut in Lib. Sapient. dicitur, quæ gradum inæqualitatis ponunt in ætibus, & per consequens in civilibus, si ve politis.

CAPUT X.

Agitur rursus de politia Platonis, & Socratis quantum ad genera hominum, qui requiruntur in ea, quæ sunt quinque; ubi multum disputatur de numero bellatorum.

SED redeundum est ad politiam Socratis, & Platonis, quia quædam alia constituerunt in ipsa præter ea quæ dicta sunt supra. Suam enim civilitatem distinxerunt in quinque genera hominum, videlicet in principes, consiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Quæ quidem divisio satis videtur sufficiens ad perfectionem civitatis, quia omnia genera hominum comprehendit quæ ad regimen politicum pertinent.

Sed

(1) Epicætiæ epicætiæ. (2) Amovebantur.

Sed Aristoteles in hoc prædictis Philosophos videtur reprehendere. Tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem proportionem civitatis: ponebant enim mille bellatores ad minus, vel ad plus quinque milia. Secundum quod Philosophus reprehendit, est, quia sic distinguebant bellatores ab aliis quod nullo modo se exponerent bellicis rebus alii cives à bellatoribus.

Sed quantum ad primum non videtur determinatus numerus posse poni, eo quod omnes civitates non sunt æqualis potentie, & virtutis: unde consideranda est multitudo populi in civitate, & secundum numerum constituere bellatores. Item latitudo regionis, ut sit sufficientia pascuorum, & victualium: unde Aristoteles dicit in II. Polit. quod si tanta debeat esse multitudo bellatorum in civitate, oportet ipsam adequari civitati Babylonice, quæ videlicet excedit in gentis multitudine, & in latitudine camporum. Sed si attendimus ad ipsum numerum bellatorum, qui est mille, ut historia tradunt, secundum unam expositionem, politia Platonis, & Socratis cum civitate concordat Romuli primi constructoris urbis, à quo & istud nomen miles originem habuit: unde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erant tunc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnandum contra adversarios urbis, ut contra Sabinos primo, ulterius vero contra Samnites: & sic in hoc concordat Romulus cum Socrate, & Platone, licet primus conditor urbis per longum tempus Philosophos accesserit sæpe dictos. Alio modo dicitur miles quasi unus ex mille, juxta quod Scriptura volens commendare sanctum David de constantia, & fortitudine: *Dilectus*, inquit (Cant. v. 10.) *meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus*; ut sic importet quamdam excellentiam in pugna: quos Scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraham, quod contra quatuor reges processit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quinque Reges devicerant capto Leth nepote ejusdem Abraham cum tota familia. Unde satis credibile videtur quod majorem habuit multitudinem ad pugnandum; sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad invadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnandum contra castra Madianitarum, ut in Libro Judicum traditur, quod probavit divino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo quod transiens populus quasdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis, & genua flectentibus, illi soli lambuerunt ut canes, non poplite flexo. Tales igitur sic electos non videtur possibile mille in civitate reperiri, & multo minus quinque milia; & sic vera est sententia Aristotelis contra Socratem, & Platonem si sic intendantur.

Secundum vero quod Aristoteles improbat, est de distinctione bellatorum, quasi alii cives sint immunes à bello, ut consilarii, & artifices: quod non est verum, ubi sit aggressus multitudinis hostium contra cives. Quamvis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, & pugnandi artem, & ut ait Vegetius, *nemo facere melius quod se bene didicisse confidit*; impetum tamen multitudinis susinente non possent, nisi cum multitudine. Sic enim Judas Machabeus defecit, quia cum paucis pugnavit contra multitudinem Bacchidis principis Demeitri Regis, recedente ab ipso multitudine suæ gentis, sicut patet in I. Lib. Machabeorum. Hinc est etiam quod quamvis Saul elegerit tria milia virorum ad defensionem sui regni (duo enim milia erant cum ipso, ubi

ipse curiam tenebat, ut in Magmas, & in Bethel, mille vero cum Jonathan in domo propria, ut in Gabaa Benjamin;) nihilominus contra multitudinem hostium multitudine usus est: unde cum Nas Ammonites Rex ejusdem regionis obsideret cum multitudine Jabes Galaad, trecenta milia de filiis Israel congregavit in castris, & triginta milia de tribu Juda ad expugnandum Ammonitis præfatos, ut scribitur I. Regum.

Sed advertendum quod militaris disciplina Vegetii in III. Lib. secundum sententiam Lacedæmoniorum, sive Atheniensium, restringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem milia peditum, & duo milia equitum, vel ad plus vigintr milia peditum, & quatuor milia equitum, ostendens magnam multitudinem esse damnosam, tum quia difficilior regitur, tum quia laboriosius in victualibus providetur. Ibidem etiam cum exercitu computat non solum tyrones, sed etiam auxiliares, quod ad alios cives referuntur, qui non erant militie deputati. Et præterea idem Vegetius in I. Lib. ubi docet eligi tyronem, ad agricolas, & artifices magis remittit, eo quod assueti sunt ad labores.

Assumendi sunt igitur cives ad pugnam non solum bellatores distincti, in quocumque genere sint, sive consilarii, sive artifices, sive agricultores, dummodo dispositionem corporis habeant, unde non impediantur à pugna, ut sunt homines corpulenti, & ponderosi ad ambulandum; cives nimis delicis dediti; homines etiam provecætatatis, quos emeritos habebant antiqui Romani; homines etiam quos divina lex prohibet à pugna. Hos excludere à pugna dignum videtur: ut patet in Deuteronomio, quos lex prædicta prohibet, instante exercitu, & acclamante prætere: ubi quatuor genera hominum ponuntur, qui à pugna excipiuntur ibidem; videlicet qui edificasset novam domum, & non ea fuisset usus; vel qui plantasset novam vineam; qui in proximo uxorem duxisset: quæ quidem tria intentionem distrahunt à pugna; & ex hoc efficiunt minus audax. Quartum genus est nimis timentium mortem, qui à sacra Scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio primi Libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda à castris, videlicet piscatores, aucupes, dulciarios, idest qui delicis intendunt, lenciones, idest qui molles sunt, & flexibiles, item qui videntur intendere ad genesia, idest ad opera muliebria, ut sunt opera textrina, sive venerea.

Cæterum de ordine castrorum, sive exercitus, & ipsius rectoribus, seu motoribus, non est præsentis negotii: quia nostrum non videtur congruum docere pugnare, vel de ejusdem pugne gymnasiis agere, sed solam veram tradere politiam: per quam, si ad verum pertingamus, disponitur ad vivendum secundum virtutem, & quasi participamus celestem, quæ est civitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

CAPUT XI.

Hic declarat de politia Hyppodami Philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solum tria, & quantum ad numerum populæ.

Præter has autem quamvis Philosophus in 11. Polit. multas pertractat politias, inter alios tamen à supradictis, qui multum de politia tractaverunt, fuit Hyppodamus Philosophus Euphrontis filius, sed

sed Milesius patria, unde Thales unus ex septem sapientibus originem traxit. Hic enim suam politiam ex multis, & ad plura ordinavit. Et primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit (1) civitati circa decem milia virorum: quem numerum sufficientem putabat in omni civitate: cujus forte fuit motivum quod superius traditum est de castris, quia melius gubernantur, & in victualibus potest per rectoris congruentius provideri. Dictam autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat, ad bellatores videlicet, artifices, & agricolas. In qua quidem divisione sic ponebat eos esse distinctos, quod nec bellator ad cultum terræ, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma transiret. Horum autem generum hominum sufficientiam dicebat esse, quia ordinantur ad conservationem humanæ vitæ. Agricole quidem quantum ad victum, artifices autem quantum ad tegumentum, sed bellatores ad bonorum suorum firmitatem, sive custodiam. Sed si (2) ad ea quæ dicta sunt supra, & infra est dicendum, facilius errorem dicti Philosophi percipere possumus ex jam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non possumus, sed multiplicat in ea populus vel propter amœnitatem loci, vel propter famam regionis, vel propter fecunditatem gentis. Rursus videmus civitates, quod quanto magis abundant in gente, tanto majoris potentie, & famosiores judicantur: nec propter hoc impediuntur in regimine, si per officiales bene disponantur, & retores: quia ponere in legibus instituta hominum arcem malitiam, & sunt in politia medicina quædam, ut tradit Philosophus in 11. Ethic. Nec iterum distinguere sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admixta: quia artifices, & agricolæ aliquando sunt bellatores; cum de istis duobus generibus hominum præcipue eligantur tyrones, ut dictum est supra ex verbis Vegetii, & de converso dicimus de bellatoribus ad artifices, & agricolas, cum de eis sæpius assumantur. Sed & sua divisio de solum tribus generibus hominum non est, sufficiens: quia relinquit consilarios, & sapientes, qui sunt principalis pars politie, sine quibus conveniunt politia ipsa non regitur, ut enim historia tradunt, Demosthenes Atheniensis præfatos viros peritos, vel quoscumque senes expertos sic se habere ad politiam diffinit ut canes ad gregem, quorum custodia arcetur lupi: sic & se habent sapientes, & advocati in civitatibus, quia canes sunt populi. Unde Tullius scribit in Libro de officiis, quod Solon plus profuit republicæ civitatis Atheniensis, quæ legibus, & institutis ejus erudita fuit, quam victoria Themistoclis, quod bellum gestum fuerat consilio magistratus, sive senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit unus de septem: unde & in Eccl. 11. 18. scribitur: *Melior est sapientia, quam arma bellica*. Vegetius etiam de arte militari, & Valerius Maximus de rectoribus referunt, quod cum esset vitæ supremæ, reliquias sine senilibus, atque rugosis membris in summo literarum otio vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, ut eam hostilibus armis quasi solo sequarum, in lectulo Athenis jacens eripere: & quantum ad hoc simile in eo Lib. Eccl. 11. 14. scribitur de sapiente: *Civitas parva, & pauci in ea viri: venit contra eam Rex magnus, & vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio*, sicut accidit de Athenis per Philippum Regem Macedonum,

(1) Al. civitatem. (2) Supple attendamus, quidpiam simile: & mox forte & infra sunt dicenda. (3) Vulgata: Inferte omnem decimam in horrum, & sit cibus &c.

CAPUT XII.

Refert etiam opinionem ejusdem quantum ad possessiones, quas in tres partes dividit, & in quo salvatur sua positio.

Sunt autem & alia quæ dictus Hyppodamus posuit in sua Politia, ut est de distinctione possessionum: quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis civitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram, quæ scilicet divino cultui dedicabantur, ut sunt hodie bona ecclesiastica; quasdam autem assignabat communes, quæ bellatoribus dispensabantur; quasdam vero proprias, quæ agricolis debebantur. Artificibus vero nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter vivere possent. Sed hæc divisio, etsi insufficientis videbatur in multis, in quantum tamen ad aliquod laudabile erat, in eo videlicet quod divina reverentia deferretur. Quam quidem & jure naturæ, & jure divino debemus: sic enim mos fuit apud antiquos Romanos, ubi viguit disciplina. Unde Genes. xviii. scribitur, quod tota terra Ægypti imminente fame præter Joseph in servitutum redacta est Regis, præter terram sacerdotum, quæ videlicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesiæ, nisi multum legitimis casibus. Philosophus etiam refert in sua Metaphysica, quod Ægyptii fuerunt de primis Philosophiæ vacantibus, & præcipue in Mathematicis aribus: cujus rationem assignat, quia gens illa sacerdotalis plus vacare permessa est, ex abundantia videlicet eorum quam habebant ex possessionibus eis concessis, per quæ tollitur sollicitudo in querendo vicium. Et quamvis lex Mosæ prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere, plus tamen eisdem concessit, dum omnium civium possessiones in partem fructuum percipiunt, videlicet decimarum. Unde Malach. 111. 10. scribitur: (3) *Afferte*, inquit, *omnem decimationem, ut sit cibus in domo mea*: & de hoc quasi de opere perfecta justitie se ille Pharisæus extollit in Luca (xviii. 12.) *Decimas*, inquit, *do, videlicet sacerdotibus, & levitis, omnium quæ possideo*. Rationabile etiam erat quod Hyppodamus de bellatoribus seu militibus ordinaverat, ut stipendia perciperent de bonis communis, sicut communitati deseruiunt. Sic etiam Romana respublica stravit ut de publico ærario viverent. Quo quidem titulo dicit Joannes Baptista militibus, ut in Luca (111. 14.) scribitur: *Estote*, inquit, *contenti stipendiis vestris*: & Apostolus in 1. epist. ad Cor. ix. 7. *Quis*, inquit, *militat stipendiis suis unquam?* Sed in hoc sua deficiebat politia, in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones, nisi forte hoc dicitur ratione agriculturæ, quia hic est proprius eorum actus: unde agricolæ proprias dicitur possessiones habere quantum ad culturam, cæteri vero cives quantum ad usum.

Alia

Alias esset imperfecta politia, & defectiva. Constat enim possessiones, ut dictum est supra in II. Lib. inter naturales divitias computari; quæ sic vocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget; ut necessarii humanæ vitæ, & propter ipsarum amoenitatem, ad refocillationem animæ: unde primus homo primo usus est eis divino mandato, quia collocatus est in paradiso, quem Dominus plantaverat diversis arborum generibus, ut operaretur, & custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatione, ut Augustinus exponit VIII. Lib. super Genes. ad litteram. De primis etiam filiis Adæ, videlicet Cain, & Abel, historia Genesis narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare divitias naturales, quia Cain factus est homo agricola, Abel autem custos ovium: in hoc volens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam vitæ. Ergo non solis agricolis erant assignandæ possessiones, ut Hyppodamus dicit. Ad perfectionem igitur politia requiritur ut non solum agricolæ proprias habeant possessiones, sed etiam alii, nisi eo modo quo supra est declaratum; & tanto amplius abundant, quanto in altiori culmine sunt constituti, ut supra de Regibus est dictum, ut iam patuit; ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrabantur à rebus bellicis, vel ipsorum nimia amoenitate mollescant, quod cedit in politia non modicum detrimentum. Unde & ipse Hyppodamus proprias eis auferat possessiones, ut solis armis intenderent.

CAPUT XIII.

Ponit opinionem ejusdem circa iudices, & assessores politia, ubi divisionem facit multiplicem, & notabilem circa ea quæ sunt agenda per iudices.

ET quia Philosophus de dicto Hyppodamo longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, & de ipsa multum est dictum, sub compendio accipienda est sua traditio, quæ restat. Omnium enim reierte politia, cum qualibet civitas suam habeat, & diversam, laboriosum esset scribere, & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum instituit dictus Hyppodamus, fuit de iudiciis, ut refert Aristoteles in II. Polit. Primo quidem de iudiciis respectu sui: quia omnia iudicia ad tria rediunt, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de injuria in personam: & hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Aristoteles appellat, secundum dictum Philosophum, vel est de lesione sive percutiendo, sive vulnerando, quam Philosophus mortem vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in jure civili; & hæc injustificationem vocat ibidem, quia contra justitiam exercentur. Distinguebat etiam de iudiciis ex parte judicantium, quia ad duo genera referebat: videlicet ad paritum ordinarium; secundum vero erat provocatorium, quod ipse principale vocat, in quo erat appellacionis refugium: & istud, ut Philosophus narrat in II. Polit. volebat constitui ex senioribus electis civitatis, qui male iudicata revocarent, quos Thusei antianos, vel priores vocant, & ad hoc sunt inventi. Interdum autem est iudicium constitutum ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politia, ne ledatur per injuriam, ut faciunt collegiorum œconomi.

Item statuit dictus Hyppodamus in sua politia, in utroque prætorio tam ordinario, quam principali, ut iudicia fierent sine collectione sapientum, sed qui-

libet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda super consilium, quam ordinario, vel iudici appellacionis secreto portigeret: cujus causam Aristoteles assignat, ne forte timore civium dejeraret, & declinare à vero; quem modum hodie politia Thuscorum observant ponendo fabam, sive denarium in pixidibus deputatis ad affirmativam, vel negativam super rebus agendis pro republica, sive pro condemnando, sive pro absolvendo civem.

Item statuit idem Hyppodamus in sua politia quasdam leges pietate plenas, & juri nature consentaneas circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes, ut si ex eis aliquis ordinaretur expediens civitati, vel castro, honorem consequeretur juxta meritum operis, sicut factum est Joseph per Pharaonem, ut in Genesi scribitur, & sic accidit Mardocheo per Assurum; & hoc propter beneficia quæ uterque contulerat; unus quidem regioni, alter vero Principi. Hoc idem etiam de bellatoribus præcipit, ut si aliqui eorum morerentur in bello ob defensionem patriæ, & bonum civitatis, ipsorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem Romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare sive in morte, sive in vita, ut historia tradunt; sed præcipue in filiis, quia in eis, cum sit ipsorum similitudo, satis perpetuatur memoria, ut verum sit quod in Ecclesiastico (xxx. 4.) scribitur: *Mortuus est enim, & quasi non est mortuus: simile enim reliquit post se*, videlicet in beneficio adepti causa patri.

Item statuit quod totus populus, videlicet tam bellatores, quam artifices, quam etiam agricola, Principem eligeret: volebat enim Principem per successionem, quemadmodum pro majori parte observant civitates Italiae.

Item statuit quod Principes de tribus haberet, curam præcipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis, & orphanis: orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua jura consequi. Quod & lex divina specialiter præcipit, eo quod eosdem alii de facili ledunt propter impotentiam resistendi.

Ista sunt igitur quæ de politia tradit idem Philosophus. Et quamvis idem Philosophus in II. Polit. ipsam reprehendat in multis quæ disputabilia sunt in utramque partem, sicut actus humani, cum sint de materia contingenti; multa tamen laudabilia scribit, & quæ cum politia Romanâ concordant, sicut infra videbitur. Et hæc de ipso intantum ad præsens sint dicta.

CAPUT XIV.

De politia Lacedæmoniorum, & quam reprehendit circa regimen servorum, & mulierum, & circa in bellatoribus.

NUNC igitur ad alias politias procedendum, quas Philosophus refert in prædicto Libro II. ut Cretensium, & Lacedæmoniorum, quæ clare videbantur, & ex fama regionis, & ipsarum antiquitates, & earum auctore. Et licet in multis Aristoteles commendat politiam prædictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad servos, quia non ut subditos, sed ut amicos eos habebant, & indelascivebant, & efficiebantur elati, & concitabant rixas in confinis Lacedæmoniorum contra tyrannos, ut de eis illud Comperiet quod in Proverb. xxxi. 21. dicitur: *Qui delicate à pueritia nutrit*

servum suum, postea illum sentiet contumacem. Item ibidem 19. dicitur: *Servus verbis non potest (1) emendari, quia quod dicit intelligit, & respondere contemnit*. Sed forte hoc sine ratione contingit interdum, quando imminet pugna cum hostibus: quia tunc servi manutinentur, eo quod audaciosi sunt ad aggrediendum. Unde in III. Libro Regum scribitur, quod Rex Achab per pedessequos civitatis ex mandato Dei Syriam percussit, & fugavit. Propter quod historia Romanæ tradunt, quod post conflictum ipsorum apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quod coacti sunt relegatos, & proscriptos revocare, ac servos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem urbis. Quia ergo Lacedæmonii infestos habebant confines, ideo servos levius tolerabant. Lacedæmonii enim confines erant, ut ipse Aristoteles dicit, duabus regionibus Arcadiæ videlicet, & Messeniæ, item Thessalonice; ab alia autem parte Achaie, & Thebæis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedæmonii, si populares, quos servos vocant, sustinent non refrændo eorum stultitias ex jam dicta causa; sed tolerari possunt, si confines sunt nimis infesti, ut dictum est supra: quia prædictis servis datur audacia ad invadendum, & refrændandum malitiam hostium, & ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, unde efficiebantur lascivæ. De hoc enim à Philosopho reprehenduntur, quod suas mulieres non restringebant à discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, ut de Dina accidit filia Jacob, sicut in Genesi cap. xxxiv. scribitur quæ oppressa fuit à Sichem filio Regis Emor, quia sine custodia discurreret per regiones. Unde in Eccli. xxxv. 13. dicitur: *In filia non avertente se firma custodiam, ne inventa occasione (2) abutatur se*. Ita & de Lacedæmoniiis contingebat, quod vivebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimiam bellorum exercitia, quæ habebant Lacedæmonii: unde uxores eorum cogebantur discurrere ad gubernationem familiarum; sed si alias sustinissent ipsorum viri, mala erat politia.

Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedæmoniorum politia, est circa milites, utrum debeant uxores habere, vel mulieribus conjungi: quia si hoc est, distrabuntur à pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus, & minus virilis rediit, ut dictum est supra: & sententia est Platonis, ut Theophrastus refert, quod militaribus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles istud reprobat dicto II. Libro quia bellatores naturaliter sunt proxi ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello de problematicis, translati de græco in latinum Frederico Imperatori. Sed Philosophus ibidem introduxit Hesiodi poeta fabulam, quæ Martem cum Venere junxit: unde si absternebant à mulieribus, probabantur in masculos. Et ideo Aristoteles in hoc reprobat Platonis sententiam, quia minus malum est mulieribus carnaliter commiseri, quam in villa declinare flagitia. Unde Augustinus dicit, quod hoc facit meretrix in mundo quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & replebis fœtore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomiam. Propter quam causam idem Augustinus ait in XIII. de civit. Dei, quod terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philosophus in vii. Ethic. dicit accidere propter vi-

tiosam naturam, & perversam consuetudinem: & horum etiam non est convenientiam, vel inconvenientiam assignare, cum non sint per se delectabilia humane naturæ: unde medium virtutis ibi esse non potest. Et hoc concordat cum Apostolo ad Rom. I. qui tales actus ignominia passionem appellat.

Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedæmoniorum politia, est de inæquali divisione successionum: quia unus civis quavis rotam occupabat regionem, ex re videlicet pecuniaria, sicut sæpius accidit de fœnatoriis; alii vero cives expoliati fugiunt, & sic remanet politia nuda.

Item circa uxores, quia in bonis defuncti uxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorum; residuum vero distinguebatur, seu distribuabatur hæreditibus, & pro suis legatis. Sed quantumcumque tolleretur apud Lacedæmonios de alius civibus diminutio possessionum, quantum tamen ad bellatores sustineri non debet, quia per eos civitas conservatur in sua virtute. Hoc autem Aristoteles accidisse Spartiatis, hoc est Lacedæmoniiis, dicit, quia ad nihilum sunt redacti propter dictam causam; cum tamen soliti essent habere decem millia bellatorum, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiati, de quibus agitur in II. Machab. qui propter virilitatem animi cum Judæis, & Romanis specialem habebant amicitiam.

CAPUT XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges florum, & iudicium, movens questionem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum.

EST aliud quod reprehendit Aristoteles in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Statuerant enim in sua politia ad provocandum civem, quod zelarent multiplicationem prolis, quod qui tres haberet filios assumeretur ad dignitatem publicorum negotiorum; & qui quatuor, esset sine vœtigali. Hoc autem erat causa depauperandi civem: unde fiebant impotentes ad invadendum hostes, & hoc fuit in eis causa dissensionis, unde regio diminuta est in virtute. Istud autem reprehensibile esse, in ratione fundatur: quia quod quis generet plures, non est virtutis, ex qua quis meretur præmientiam, sicut in bello pro republica, quod est virtutis fortitudinis: vel in consulendo civitati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo civem, quod pertinet ad justitiam, vel in conversando honeste cum eis, quod pertinet ad temperantiam. Sed quod in generando quis mereatur præmium in republica, hoc non est virtutis, quia etiam vilis homo potest habere virtutem generativam meliorem: unde quod in hoc honoretur, non est dignum, quia honor non debetur nisi propter virtutem, ut Philosophus dicit in I. Ethic. In omnibus igitur actibus politia inter civem aqua debet esse ponderatio oneris, & honoris, præter quam in prædictis, ut verum sit quod dixit David, sicut in I. Reg. (xxx. 24.) scribitur recuperatis spoliis de Siceleg contra Amalecitas. *Æqua*, inquit, *erit portio cunctis ad bellum, & remanentis ad sarcinas*. Et quamvis lex mosaica sterili maledictionem imprecatur, ut in Exod. & Deuter. esse manifestum, & ad multiplicandam generationem plurium uxorum sit

(1) Vulgata eruditi. (2) Vulgata utatur.

facta concessio; hoc non fuit ibi concessum nisi ad virtutem, referendo ad cultum divinum, sicut Augustinus dicit de civit. Dei.

Aliud autem quod reprehendit Philosophus in Lacedæmoniis, unde ipsorum corrupta fuit politia, circa electionem iudicum est, quia eligebantur pauperes, qui egestate compulsi, corrumpebantur pecuniis à majoribus, & inde opprimebatur iustitia, & exercebantur tyrannides. Comparatione ergo istius politie democraticæ Philosophus magis commendat quia deficientibus in civitate hominibus virtutis ad regimen, ex quibus constituitur principatus qui aristocratica vocatur, melius regitur per divites malos, ex quibus constituitur principatus qui appellatur democratica. Non ergo expedit politia pauperes assumi, & cupidus ad iudicandum. Unde narrat historia, quod duo viri per consules Romanos fuerant electi ad gubernandum Hispaniam, quorum unus nimis pauper, alter nimis erat avarus. Cumque delatio facta fuisset in Capitolio de ipsis, quia de hoc litigabant, Scipio Africanus de neutro consulit, utrumque corruptorem diffiniens politia, sive cuiuscumque regiminis, quia se habent ad civitatem velut sanguisuga ad corpus humanum. Unde in Proverb. xxx. 15. dicitur: *Sanguisuga duas sunt filias, dicens, Affer, affer, quasi ad hoc sit principalis eorum intentio extorque re pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio consule, qui pauperissimus fuit? ut scribit Valerius Maximus. Item de Lucio Valerio? de quo dictum est supra, qualiter in summa paupertate mortuus est.*

Ad hoc autem distingui oportet de duplici indigentia, voluntaria scilicet, & necessaria. Voluntariam habuit Christus, & sui discipuli, & hanc habuit Fabricius, & alius consul Romanus, qui ut fideliter gubernarent republicam, divitias contempserunt. Maluit enim Fabricius divitibus imperare quam locupletem fieri, ut dictum est supra de ipso. Hæc ergo non repellitur à regimine; sed secunda necessaria: quia talis raro, vel nunquam bene regit, vel consulit, nisi suo appetitu vacuo satis detur. Cujus ratio, & differentia de utraque paupertate haberi potest ex diversitate finis. Finis autem paupertatis voluntariae est bonum honestum, sive bonum virtutis; finis vero necessariae inopie est bonum utile, ad quod appetitus ejus est pronus. Hoc autem est cuius gratia aliquid agitur, ut Philosophus dicit. Quidquid ergo agunt qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt ut suum impleant ventrem, & bursam. Sed qui voluntariam, sicut contemptivi divitiarum, ordiant omnia ad virtutem: & ideo cum gubernant, vel regunt cives, semper in eis bonum virtutis intendunt, quod est bonum humanum, ut idem Aristoteles dicit in 1. Eth. Amplius autem natura nihil frustra operatur, ut dicit Philosophus in 1. de Caelo. Appetitus vero ejus qui non habet divitias ex necessitate, & non voluntate, semper tendit ad habendum divitias. Si ergo non consequitur, erit frustra: & ideo natura appetitus ad hoc impellit, sicut refugium vacuum, quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare ut non insequatur quocumque modo ad habendum divitias. Periculosum est igitur politia, sive republica pauperem assumi ad consulatum, sive ad iudicatum, ut Philosophus dicit, nisi quando paupertas est placida: quia tunc est ressecata cupiditas, quæ omnium malorum est radix, ut scribit Apostolus. Talis enim indigens ad regimen politiae est optimus, de quo in Eccl. ix. 14. scribitur, quod *invenitur est vir pauper, & sapiens, qui liberavit urbem per sapientiam suam, nulla videlicet cupiditate impeditam.*

CAPUT XVI.

Redi adhuc super politiam Lacedæmoniorum quantum ad ipsorum Regem, reprobandum modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconvenientia quæ sequantur ex hoc.

POST hoc autem & super Lacedæmoniorum regimen est agendum. Volunt enim Historici, ut Justinus Hispanus, magnus gestorum scriptor, dictam civitatem habuisse Regem, & ipse Aristoteles in 11. Politicor. hoc affirmat, quod Rex esset respectu regionis, & provinciarum, sicut in urbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis, & borealis, quod Regem habent, & quælibet civitas suas leges, & politiam, puta Francia, Hispania, Gallia, & Germania. Lacedæmonii igitur, qui Spartiæ, sive spartani, Regem habuerunt, in quo Caellus regnavit, cuius Licurgus, ut tradit idem Justinus, in pupillari ætate curam suscepit, ut in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen Regis Spartiarum, seu Lacedæmoniorum procedit Philosophus in Politic. reprehendens ipsum de multis. Primo de provisione Regis, quia non sustinebant occasione inventa, quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum servare volentes, quod in præjudicium non modicum videbatur esse regiminis: quia in hoc enervatur ipsorum potestas, & subditi dabatur occasio resiliendi à legibus observandis; & sic non poterant ipsorum Reges facere viros perfectos, & virtuosos. Propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem, historie tamen tradunt Lacedæmonios fuisse gentem indomabilem, nisi quod per dictum Licurgum fuit morum maturitate, ac præclaris legibus regulata, de quibus infra dicetur. Sequatur etiam istud inconveniens, quod si quando civitas legatos mitteret, ut ipse Philosophus dicit, ad aliquam civitatem, vel provinciam, sive regionem, cum quidam ex eis pugnant per Rege, quidam autem hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio; unde minus erant chari, & de sua legatione raro reportabant intentum. Et advertendum, quod quamvis consules in urbe annuales essent, ut dictum est supra, & assignata causa est, sicut & magistratus Athenis; tamen non sic erat faciendum de Rege, immo si non sit perpetuus, valde periculosum est civibus. Dictum est enim supra, quod hæc est differentia inter Regem, & rectorem politicum, quod alter, videlicet politicus, solis legibus suæ civitatis populum iudicat; regalis vero princeps ultra leges quas invenit, vel ante statuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, utitur pro meliori exitu sui regiminis, ac suæ gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudicandum esse præcipites sive contra cives, qui de ipso amovendo feruntur solliciti, sive alicujus rei adipiscendæ cupidine, vel ut amicis præsent gratiam, quam si regnasset, non fuissent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luc. xix. 27. exponendo ut littera sonat: *Venerunt enim inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite hæc, & interficite ante me.* Hoc eodem modo, ut historie tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Judæorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum exemplum, assumi posset de villico iniquitatis in eodem Evangelio: quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia

ge-

OPUSCULUM XX.

gerunt vicem dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in respectu Dei. Cum enim timent amoveri ab officio, de ærario publico domini sui jugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo iustitiam. Sed si domipium esse perpetuum, rector carabit de subditis licet de re propria, ad quam quotidie, & continuo sollicitatur quasi ad suas divitias naturales, & ad indeficientem thesaurum. Propter quod sic ipse eos gubernat sicut pastor gregem, sicut hortulanus plantam, quorum qualiscumque læsio eis efficitur scandalosa.

CAPUT XVII.

Ex eadem causa ponit quedam in dicta politia Lacedæmonia reprehensibilia, quæ erant materia dissensionis in populo.

INerat etiam quedam consuetudo talibus dominiis in politia Lacedæmoniorum ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de republica non curabant ut in eorum solemnitatibus, & ostentationibus primum fierent exactiones in populum: unde gravati pauperes seditionem concitabant, & sic enervabant politiam. Propter quod ut de publico fieret ærario, Philosophus in 11. Lib. Polit. magis commendat: quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, sive legem constitutam. Exactiones enim, sive vectigalia multiplicata in populo, nisi pro urgenti causa, ut pura pro conservatione civitatis, vel religionis, ipsam conturbant, & sunt in ea causa dissensionis, & litis. Ex hac etiam eadem ratione sequatur aliud inconveniens, quod navalis princeps sequebatur ab ipsa, ex qua sequebatur divisio animorum, & per consequens dissensio politia: quod non accidisset, si fuisset princeps perpetuus, quia quicumque fuisset dux civitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de navali bello, quia Lacedæmonii multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse politiam prædictorum, quia viri militares non assumebantur qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis, quæ est una de principalibus inter quatuor, quia cives exponunt se morti pro republica, sicut Regulus apud Pænos; sed habebant dicti milites, sive principes partem virtutis, quam Philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim Aristoteles in III. Ethic. duplicem fortitudinem. Quarum alteram hic tangit, quæ militaris dicitur, quæ solis virtus innitur corporis; & hanc Philosophus vocat partem virtutis, sive fortitudinis, quia requiritur in terdum in vera fortitudine. Alia est quæ gratia republicæ se exponit, & non cedit, neque fugit periculis excrecentibus, de qua Seneca dicit in libro de providentia: *Fortissimos, inquit, sibi pares fortuna querit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exitum in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone:* & de qua etiam dicitur in I. Mach. (2. 66.) per Matthiam de filio: *Judas, inquit, fortis viribus à juventute sua sit vobis princeps, & ipse ager bella populi:* pro qua hostibus gratia republicæ non cedens, sed pro ea dissolutus corde in eade oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta, secunda autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum sive principem, sive quemcumque militem qui non sit fortis secunda for-

(1) Al. Ephoras.

CAPUT XVIII.

Hic declarat de politia Cretensi, & differentia ejus ad Lacedæmonicam, de auctoribus dictæ politia, & de legibus Licurgi.

PERtractat etiam dictus Aristoteles in dicto Libro de politia Cretensium, quam dicit traditam à Licurgo fratre Regis Lacedæmoniorum, qui nomen Politia, patre Catilli, ut Justinus refert. Item à Minore Rege ejusdem insulæ, qui fuerunt primi legum inventores in Græcia: ad quas descendas profectus est Pythagoras, ipsasque Cretenses perdocuit, sicut idem tradit Justinus: de quibus etiam duobus Philosophus in præfatio Libro mentionem facit. Et licet diversæ historie de Licurgo diversimode loquantur, nos tamen relationi ejusdem Justinii magis insisimus, quia præclarissimus fuit historicorum scriptor antiquus: & hinc forte contingit Lacedæmonicos cum Cretensibus eandem habuisse politiam: unde Philosophus dicit Lacedæmonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint.

Licet igitur in multis conveniant, differunt tamen quantum ad conviviam, & festivitates, quia fiebant de communi ærario apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus, & pecoribus quæ offerebantur in sacrificiis in his quæ ad deos pertinent, quo modo inventa sunt decima.

Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedæmonii zelabant multiplicationem proles, Cretenses non tantum.

Tertia differentia erat de agricultura: quia terras Lacedæmoniorum colebant servi, terras vero Cretensium colebant incolæ, per quos oblationes fiebant jam dictæ.

Quarta differentia erat, quia apud Cretenses eligebantur consules, sive sapientes, quos Bosmoim, id est ornatos senes vocabant, non de omnibus, sed de majoribus, & erant plures numero; sed Lacedæmonii de omnibus, quos (1) Aphorim dicebant, id est procuratores republicæ, sed pauciores: & hoc quidem Aristoteles magis commendat, quod minor erat occasio concitandi turbam.

Ratio autem dissensionis apud Cretenses, quia olim habuerunt Regem, de quo dictum est supra, sed tempore Aristotelis non habebat nisi ducem, quem dicit sapientes eligebant: unde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat invidia, & per consequens odii. Sed Lacedæmonii etsi habebant Regem secundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen à sapientibus, assumptus de omnibus gradibus civium: & hoc videbatur consonum rationi, ut consensu totius consilii assumpti ad regimen populi fieret

Ree 2

Rex,